

Ана ДИМИШКОВСКА ТРАЈАНОВСКА

КОНДИЈАКОВАТА ТЕОРИЈА ЗА ЈАЗИКОТ

„Сите душевни доживувања можат да бидат изразени преку телесните ставови. Тие на сетилен начин ја отсликуваат незаинтересираноста, несигурноста, нерешителноста, вниманието, стравот и желбата измешани едно со друго, борбата на страстите, довербата и презирот, спокојното уживање и уживањето кое раѓа немир, задоволството и болката, тагата и радоста, надежта и разочарувањето, омразата, љубовта, гневот...“¹ „Гестовите и мимиките на лицето и неартикулираните звуци, ете ги првите средства кои луѓето ги имале за да си ги соопштат своите мисли. Јазикот кој се образува со помош на овие знаци се нарекува јазик на гестовите (*langage de l'action*)“².

ВОВЕД

Согледбите и прашањата врзани за проблематиката на јазикот можеби не го претставуваат најекспонираниот аспект од философскиот опус на Етјен Боно д'Кондијак - прочуениот философ и свештеник, една од најатрактивните интелектуални фигури од париските салони во 18 век, член на Берлинската и Француската академија, личен воспитувач на инфантот Дон Фердинанд (принцот од Парма), автор на знаменитите *Essai sur l'origine des connaissances humaines* и *Traité des sensations*, мислител во чиј философски темперамент „истенченото чувство за финеси и проникнување во деталите“ се преплетува со „крајната строгост во систематизацијата на целината“³. Сепак, еден макар малку повнимателен приод, кој не сака да се задоволи со координатите од типот „француска просветителска философија“ или „екстреман сензуализам“ како главни одредници на делото на Кондијак, открива дека темата на јазикот во философската градба на Кондијаковите списи, игра улога на еден вид внатрешен „носечки столб“; имено, таа се третира со полно внимание и свест за нејзината важност. Во таа смисла, фиксирањето на вниманието врз аспектот на „јазикот на гестовите“, појдовната точка на овој есеј, претставува обид да се најде еден вид фокус во кој се пресекуваат, и од кој можат

¹ Cours d'études, Grammaire, première partie, De l'analyse du discours, p. 428, 23 -34, in: Oeuvres philosophiques de Condillac, vol. I, texte établi et présenté par Georges le Roy, Paris, PUF, 1947; цитирањето на деловите од изворниот текст на Кондијак понатаму ќе се одвива според ова критичко издание на неговите философски дела.

² *ibid.*, 4 - 10

³ Georges le Roy, Introduction, *ibid.*, p. XXIX

да се проследат како „наследените“, така и „оригиналните“ црти на Кондијаковото сфаќање на јазикот, како неговите општи епистемолошки претпоставки, така и неговите консеквенци.

Сосем во духот на поставениот ригорозен методолошки идеал, кој инсистира на сеопфатен третман на проучуваните феномени, проблемот на јазикот Кондијак не го разгледува изолирано, туку цврсто го фундира врз претпоставките на сопствената антрополошка, епистемолошка и психолошка теорија. Се разбира, таквиот избор со себе повлекува готовност да се плати извесна теориска цена, која во Кондијаковиот случај се пројавува преку силно изразената нишка на спекулација со која е проткаен неговиот природ кон проблемите. Фасцинантна е доследноста со која Кондијак ја следи својата почетна визија, настојувајќи во неа хармонично да ги вклопи сите аспекти на јазичниот феномен кои се отвораат во текот на истражувањето. Меѓутоа, глаткоста на излагањето тешко може да ги покрие празнините во епликацијата на критичните места, токму онаму каде што би се очекувало да се понуди некаков вид аргументација за мошне генералните тези кои ги застапува Кондијак. Но, она што Кондијаковата теорија за јазикот го губи на планот на своите експликативни претензии, сепак го надоместува од аспект на целовитоста на перспективата и оригиналноста на природот кон овој комплексен, повеќеслоен феномен. Имено, погледнато низ призмата на современите истражувања од философијата на јазикот, Кондијаковото дело покажува фрапантно експлицитна формулација на тези кои сосем коинцидираат со некои од модерните теориски платформи низ кои се третира проблемот на јазикот. Во таа смисла, во најмала рака, би можеле да се споменат 1) широко поставениот семиолошки проект за проучување на сите видови системи од знаци и нивното функционирање во различни социјално - комуникациски контексти, за кој се непосредно релевантни Кондијаковите анализи на феноменот на знакот и на невербалните облици на комуникација, и 2) логичко-позитивистичкиот модус на сфаќањето на јазикот како калкулус, идеја на чија опстојна елаборација Кондијак ѝ посветува посебно внимание, особено во доцните, постхумно објавени списи. Во тој поглед, мошне е инструктивен фактот дека философските концепти за јазикот кои во современ контекст се развиваат како засебни теории, честопати без допирни точки, па дури и непријателски настроени едни кон други, во деловите од системот на Кондијак се интегрирани на таков начин кој постојано се стреми да ја долови комплексноста, но и единството на јазичниот феномен и неговата пресудна улога за реализирањето на сознајните и експресивните капацитети на човечкото суштество.

ОДНОСОТ КОН ЛОК

Во воведот кон своето прво дело, *Огледој за ѝошкльојо на човечкојо ѝознание*, објавено во 1746 година, Кондијак сосем јасно и експлицитно укажува на основната насока која ја следат неговите филозофски рефлексии. Таа насока е зацртана уште во Локовиот *Оглед за човечкиот разум*, дело чии траги се читливи речиси на секоја страница од Кондијаковиот *Оглед за ѝошкльојо на човечкојо ѝознание*. Локовската инспирација е препознатлива уште во зборовите со кои Кондијак ја дефинира замислата која лежи во основата на неговото дело: „проучување на човечкиот дух, но не со цел да се открие неговата природа, туку со цел да се запознаат неговите операции“⁴. Настојувајќи да му остане верен на својот основен гносеолошки став - имено, дека сите човечки сознанија потекнуваат од осетите (sensations) и проследувајќи ги, во локовски манир, елементарните моќи на разумот („операции на душата“) - перцепцијата, свеста, вниманието, реминисценцијата, имагинацијата, контемплацијата и меморијата, Кондијак не наидува на особени тешкотии во обидот генерирањето на овие моќи да го објасни како трансформирање на импресиите кои во душата ги предизвикува делувањето на сетилата. Меѓутоа, во онаа точка во која треба да се обезбеди, останувајќи во рамките на Локовата терминологија, преминот од „сензација“ кон „рефлексija“, се јавува извесен проблем. „Рефлексijaта“ Кондијак ја изедначува со нашата „моќ да располагаме со сопственото внимание“, односно со операциите кои се состојат во разликувањето, апстрахирањето, компарирањето, компонирањето и декомпонирањето на нашите идеи (афирмирање, негирање, расудување, поимање). Овој момент на „еманципаторска“ моќ на рефлексijaта кој, преку располагањето со сопственото внимание, ни овозможува нашите идеи да ги разгледуваме одвоено едни од други, за Кондијак е од особено значење. Но, имајќи го предвид фактот дека Кондијак инсистира врз поентата на континуитетот на психолошкиот развој во постепено генерирање на сè посложените операции на душата, јасно е дека тој ќе настојува да го избегне објаснувањето на појавувањето на рефлексijaта со помош на „мистериозната иницијатива на духот“, односно повикувањето на некоја нова, дотогаш непозната „повисока душевна моќ“. Токму на ова место се наметнува потребата од првата позначајна модификација во однос на Локовата теорија, и тоа не во смисла на воведување на некој нов, за Лок непознат и од него необработен елемент, туку во извесно изменување на внатрешниот распоред на силите, во поместување на фокусот на проблемот. Имено,

⁴ Essai sur l'origine des connaissances humaines, Introduction, vol. I, p. 4, 29 - 32

анализата на јазикот е оној аспект кој, иако зафатен и опстојно анализиран од страна на Лок (имено, третата книга од Локовиот *Оглед* во целост му е посветена на проблемот на „зборовите“)⁵, кај Кондијак добива уште понагласено значење, улога која е стожерна во поглед на изградбата на целиот негов систем. Како што вели Кондијак коментирајќи го Локовиот „Оглед“: „...зборовите се предмет на третата (книга) и ми се чини дека тој (Лок) е првиот кој за оваа материја има пишувано на вистински философски начин. Сепак, додава, сметав дека таа (материја) треба да претставува значаен дел од моето дело, како поради тоа што може да се разгледува на еден нов и поопстоен начин, така и поради тоа што сум уверен дека употребата на знаците е принципот кој го развива семето на сите наши идеи.“⁶ На тој начин, Кондијак анализата на јазикот ја започнува со промовирање на базичната улога која феноменот на *знакои* ја добива во неговата сензуалистички фундирана гносеологија.

Во четвртото поглавје од првиот дел од *Огледои*, насловено како „Употребата на знаците - вистинската причина за развојот на имагинацијата, контемплацијата и меморијата“, Кондијак ја повлекува дистинкцијата помеѓу трите вида знаци: 1) акцидентални знаци, или објектите кои некои посебни околности ги поврзале со некои од нашите идеи, така што тие одново можат да ги разбудат, 2) природни знаци, или криковите кои природата ги воспоставила за изразување на чувствата на радост, страв, болка, итн., 3) конвенционалните знаци, т.е. оние кои самите сме ги избрале и кои имаат арбитрарен однос кон нашите идеи⁷. За формирањето на меморијата и стимулирањето на имагинацијата, од пресудна важност се знаците од третиот вид. Така, со нивна помош, според зборовите на Кондијак, душата постепено се ослободува од зависноста од објектите кои делуваат врз неа, стекнува моќ да управува со своето внимание, а со тоа, всушност, зачекорува во подрачјето на рефлексивната. Според тоа, рефлексивната се раѓа од имагинацијата и меморијата, а во тој процес клучна улога имаат арбитрарните знаци, чија употреба дополнително го стимулира развојот на овие способности. Со тоа поимот на знакот станува еден вид клуч за решавање на проблемот на премин од сензација кон рефлексивна. Сепак, темата со ова не е исцрпена, туку само начната. Она на што Кондијак особено инсистира (и во што всушност лежи и голем дел од оригиналноста на неговото сфаќање на јазикот), е фактот дека палетата на знаците со кои манипулира човечкиот дух не е ограничена само на

5 ср. Džon Lok, *Ogled o ljudskom razumu*, Beograd, Kultura, 1962, knj. III

6 *Essai sur l'origine des connaissances humaines*, Introduction, vol. I, p. 5, 36 - 45

7 *ibid*, p. 19, 33 - 43

зборовите како вид конвенционални знаци; напротив, таа е многу поширока и задира во фундаменталните слоеви на нашата психолошка конституција. Со ова сознание всушност се отвора патот кон обработката на една од „големите теми“ на Кондијак - за „потеклото и развојот на јазикот“, која се разгледува во вториот дел од *Огледот*, насловен како „За јазикот и методот“.

Опстојното третирање на темата за потеклото и развојот на јазикот, во извесна смисла, сведочи за фактот дека кај Кондијак, конвенциите од првото, макар и навидум незабележително, поместување на акцентот во однос на Локовата теорија, всушност сè повеќе и повеќе се продлабочуваат и нужно водат кон еден дотогаш непознат и неистражен терен. Разликата сосем јасно се оцртува веќе во првиот чекор со кој двајцата мислители приобаат кон истражувањето на феноменот на јазикот. Имено, Лок без многу двоумење поаѓа од јазикот на артикулираните звуци како прва и најприродна форма на јазичното изразување, или барем како единствена форма која е релевантна за неговата анализа⁸. Но за Кондијак појдовната точка на Лок треба, така да се каже, да се „освои“, преку долг и напорен пат на философска рефлексија. Јазикот на артикулираните звуци според Кондијак е резултат дури на една подоцнежна фаза во развојот на човечкиот капацитет за јазична експресија; додека првата, елементарна форма на јазична комуникација меѓу луѓето тој ја наоѓа во она што го нарекува „јазик на гестовите“. Претходно потцртаното фундаментално значење на феноменот на знакот како подлога на јазичниот феномен во смисла на генезата на операциите на разумот, сега добива свој пандан во фундаменталното значење на јазикот на гестовите за развојот на сите други форми на експресија.

ЈАЗИКОТ НА GESTOVITE

За јазикот на гестовите Кондијак зборува, главно, на две места во своето дело: на почетокот од вториот дел од *Огледот за пошкелото на човечкото познание*, и во првиот дел од *Грамајкајка*, поместена во рамките на Cours d'études (преработена верзија на предавањата на Кондијак подготвени за подучување на Принцот од Парма). Според него, јазик на гестовите е јазикот кој се образува со помош на првите знаци кои луѓето ги имале на располагање за да си ги соопштат своите мисли - гестовите, мимиките на лицето и неартикулираните звуци. Под „гестови“, прецизира Кондијак⁹, тој ги подразбира движе-

⁸ sp. : Džon Lok, *ibid.*, gl. I, 1

⁹ Grammaire, première partie, ch. premier, vol. I, p. 428, 11 - 15

њата на рацете, на главата, на целото тело кое се оддалечува или се доближува до некој објект, и сите ставови кои ние ги заземаме, следејќи ги импресиите кои допираат до душата. Особената елеганција на овој јазик, според Кондијак, почива во мимиките на лицето, посебно во движењата на очите. Овие движења, така да се каже, ја довршуваат сликата која ставовите на телото можат само грубо да ја скицираат и ги изразуваат страстите со сите нијанси и модификации за кои се способни. Всушност, според Кондијак, овој јазик и им зборува единствено на очите: неартикулираните крикови, и покрај моќта да предизвикаат жива импресија кај слушателот, служат, во основа, за тоа да се сврти врз себе погледот на оној на кој сакаме да му ја соопштиме својата мисла, вниманието да се фиксира врз гестовите и мимиките на лицето. Според тоа, секоја „мисла“ преку јазикот на гестовите се изразува на еден, во основа, мошне комплексен начин; преку сложена „акција“, составена од повеќе елементи. Таа истовремено укажува на објектот кој нè афицира, го изразува „судот“ кој го донесуваме во врска со него, како и чувствата кои тој ги предизвикува. Сепак, особеноста на овој начин на изразување почива во тоа што сите овие елементи во него се дадени симултано. Кај оној кој ги познава единствено природните знаци, вели Кондијак, нема сукцесија на идеите; тие сите се прикажуваат заедно во неговото дејствување, на ист начин како што се присутни и во неговиот дух. Според тоа, во јазикот на гестовите на мошне пластичен начин се дава на увид изворното единство на трите базични компоненти низ кои се реализира човековиот експресивен капацитет: визуелната (мимиките на лицето, движењата на очите), аудитивната (криковите, звуците) и компонентата на телесните движења (ставовите на телото). Всушност, теоријата за развојот на јазикот која Кондијак ја изложува во вториот дел од *Огледот* во извесна смисла може да се интерпретира и како обид да се проследи линијата на постепено „осамостојување“ на секоја од овие компоненти во однос на првобитното единство, нивно модификување и создавање нови комплексни начини на изразување. Како што укажува веќе и самиот начин на лоцирање на проблемот на „потеклото и развојот на јазикот“, омилената перспектива на Кондијак е дијахрониската; ако клучната улога на феноменот на знакот му беше неопходна за обезбедувањето на *контиинуишћето* во генезата и усложнувањето на „операциите на душата“, сега за него посебно значење добива визијата на постепениот, историски континуиран развој на новите облици и нијанси на експресија.

Како што може да се насети, еден од најважните „јазли“ во проследувањето на таа линија е моментот во кој започнува интензивниот развој на јазикот на артикулираните звуци од елементарните облици на јазикот на гестовите. Самата можност за конституција на јазикот на артикулираните звуци, според сфаќањето на Кондијак, е содржана во претходно констатираната можност на „природните знаци“: по углед на криците кои природно и непосредно ги изразуваат душевните доживувања, бавно но незапирливо се одвива артикулацијата на нови звуци со чие повторување во присуство на објектот врз кој е потребно да се фиксира вниманието, се оцртуваат првите контури на процесот на именување на нештата. Напредокот на јазикот на артикулираните звуци, според Кондијак, во почетокот е мошне бавен и неговата употреба оди паралелно со употребата на јазикот на гестовите; сепак, по извесен период на коегзистенција, јазикот на артикулираните звуци, на зборовите, почнува да преовладува и да го потиснува првобитниот јазик на гестовите. Меѓутоа, она што е особено значајно во теоријата на Кондијак е воочувањето на фактот дека трагите од првобитното единство на изразот отелотворено во јазикот на гестовите остануваат јасно зачувани во сите насоки во кои се одвива неговото разлучување. На прво место, и покрај доминацијата на јазикот на артикулираните звуци, јазикот на гестовите извесно време останува незаменлив, според Кондијак, како средство за подучување на луѓето за целите на политиката и религијата, поради тоа што мошне живо делува врз имагинацијата и остава траен впечаток. Од оваа функција на јазикот на гестовите Кондијак го изведува развојот на уметноста на гестовите - играта, танцот како форма на експресија која својот врв го достигнува кај Грците и Римјаните. Меѓутоа, дури и на линијата на развојот на јазикот чие основно изразно средство се зборовите, карактерот на јазикот на гестовите не може да биде во потполност избришан; неговото присуство Кондијак го согледува во прозодијата на првобитните јазици (јазиците на Грците и Римјаните!!!) Имено, местото на интензивните движења на телото сега го заземаат варијациите на интензитетот на гласот кои се одвиваат во јасно воочливи интервали. Според тоа, ако во уметноста на гестовите на извесен начин се обединуваат телесната и визуелната компонента од првобитниот јазик на гестовите, во феноменот на прозодијата сè уште се читливи трагите од единството на движењето на телото и звукот. Следејќи ја оваа насока, Кондијак повлекува уште порадикални консеквенци: дури и првата идеја за музичката хармонија потекнува од богатството на инфлексиите на гласот во прозодијата на првобитните јазици, при што

„увото останува поласкано“ од складноста на извесни случајно настани комбинации од звуци. Ни потеклото на поезијата не останува вон досегот на експликацијата на Кондијаковата теза за јазикот на гестовите: имено, доколку на почетокот прозодијата јазикот го доближува до песна, неговиот стил е вистинско „сликање“ - по пат на сите видови фигури и метафори, поезијата ги копира сетилните слики на јазикот на акцијата. Во овој случај, на дело е живото единство на звукот и сликата. Како што може да се забележи, Кондијак на овој пункт од својот опус развива еден мошне амбициозен проект - објаснување на потеклото и развојот на феномени од мошне различен вид - сфатени како разгранувања на првобитната форма на јазикот на гестовите. И покрај сета негова подложност на приговори од повеќе аспекти (на пример, третманот на јазиците на Грците и Римјаните како „првобитни јазици“, недоволната експликација на разлозите за доминацијата на конвенционалните наспроти природните знаци, жртвување на автономниот карактер на различните видови уметничко изразување за сметка на тезата за „јазикот на гестовите“ итн.) сепак овој начин на поставување на проблемот е од суштествено значење за определувањето на правецот во кој се развиваат подоцнежните Кондијакови навраќања кон темата на јазикот.

ЈАЗИКОТ КАКО АНАЛИТИЧКИ МЕТОД

Консеквенциите кои произлегуваат од начинот на кој Кондијак размислува за потеклото и развојот на јазикот можат да се насетат уште од самиот наслов на споменатиот втор дел од *Огледот за јазикот на човечкиот сознанија*, кој гласеше „За јазикот и методот“. Имено, тесната врска помеѓу јазикот, методот и умешноста на расудувањето ги оцртува границите на она подрачје во чии рамки понатаму се развива третманот на темата на јазикот, и тоа во Кондијаковата *Грамајтика*, *Логика* и постхумно објавеното дело *Јазикот на пресметувањето* (*La langue des calculs*). Имено, Во „Логиката“, чиј поднаслов гласи „почетоците на умешноста на расудувањето“, во фокусот на вниманието Кондијак го поставува методот на *анализа* како метод на кој нè учи самата природа, метод преку кој ние ги стекнуваме сите наши сознанија и врз основа на кој може да се објасни потеклото и развојот (*generation*) како на нашите идеи, така и на операциите на душата. Анализата, според Кондијак, се состои во сукцесивно набљудување на својствата на еден објект, со цел во духот одново да им се даде симултаниот поредок во кој тие постојат. Станува јасно дека размислу-

вањата на Кондијак тука одново се движат на едно погенерално епистемолошко рамниште; сакајќи да ја потенцира поентата дека аналитичкиот метод секој од нас, всушност, постојано го практикува, тој укажува дека најголем дел од нашите сознанија се должат на вештината на управувањето со нашиот поглед. Имено, според Кондијак, во првиот перцептивен контакт со нештата, тие ни се нудат во симултан поредок при што сите делови, различни својства и детали на перципирањето комплекс постојат истовремено; меѓутоа, со цел да се осознаат, неопходно е вниманието сукцесивно да се управува од еден на друг објект, и токму тука моментот на анализа во смисла на декомпонирање на целината доаѓа до потполн израз. Меѓутоа, целта на овој процес е повторното воспоставување на симултаниот поредок во кој нештата постојат; според тоа, „се разложува со цел повторно да се состави.“¹⁰ Навидум, тешко е да се согледа врската на оваа методолошка дигресија со проблемот на јазикот. Меѓутоа, по опсежната „подготовка на теренот“, Кондијак оваа врска ја изведува на нему својствен начин: имено, истакнувајќи дека анализата на мислата се изведува на начин идентичен со анализата на сетилните објекти, како фундаментално средство на оваа анализа го истакнува токму јазикот. Според тоа, „основна цел на јазикот е анализирањето на мислата. Навистина, вели Кондијак, ние не би можеле идеите кои коегзистираат во нашиот дух да им ги прикажеме на другите сукцесивно, доколку не можеме сукцесивно да си ги прикажеме самите на себеси; според тоа, не би можеле да им зборуваме на другите без да можеме да си зборуваме на самите на себеси“¹¹. Тргувајќи од овие сознанија, сосем логично звучи идејата на Кондијак дека јазичите всушност претставуваат аналитички методи, и како такви треба и да се разгледуваат. Уште повеќе, помеѓу јазикот и аналитичкиот метод може да се постави знак за еднаквост: „Секој јазик е аналитички метод, секој аналитички метод е јазик. Обете овие вистини, крајно едноставни, а сепак нови, беа и докажани: првата, во мојата граматика, а втората во мојата логика умешноста на зборувањето и умешноста на расудувањето се сведуваат на една и иста умешност“. Ние, всушност, истакнува Кондијак, можеме да анализираме единствено со помош на некаков јазик. Меѓутоа, во претходно изведените минуциозни анализи на јазикот на гестовите, се покажа дека една од основните карактеристики на јазикот на гестовите е фактот што кај него сите идеи се присутни истовремено, симултано, онака како што постојат во духот на „говорникот“ односно дека тука уште не може да стане збор за нивно „декомпонирање“; како ова соз-

10 La logique, première partie, ch. II, vol. II, p. 376, 21 - 23

11 Grammaire, première partie, ch. VI, vol. I, p. 442, 1 - 8

нание може да се доведе во согласност со лапидарната, но во Кондијаковиот систем консеквентно изведена формулација за „јазикот како аналитички метод?“ Се разбира, кај мислителот „со истенчено чувство за финеси и проникнување во деталите“ едно вакво прашање не може да помине незабележано. Имено, во погледјето „Како јазикот на гестовите ја анализира мислата“, Кондијак истакнува дека на почетокот овој јазик е крајно конфузен, бидејќи неговата цел не е да анализира, туку претставува спонтан израз на чувствата; сепак, тој претставува неопходна појдовна точка за анализата, нејзина нужна претпоставка, бидејќи во себе ги содржи сите операции за кои душата е способна, сиот материјал кој е потребен за анализата воопшто да има врз што да се применува. Трансформацијата на овој конфузен материјал во јазик како аналитички метод е поврзана со неговата комуникациска функција, односно со потребата за меѓусебно разбирање на луѓето. Имено, секој, порано или подоцна, вели Кондијак, забележува дека најдобар начин да ги разбере гестовите, комуникациски насочената акција на другиот е едноставно да ја разложи, да ја декомпонира, сукцесивно да ги набљудува нејзините елементи, почнувајќи од оние кои врз него оставаат најголем впечаток. Следствено, најдобар начин да се биде разбран е на сличен начин да се разложи и сопственото делување. Така, според Кондијак, човекот чија основна форма на изразување сè уште е јазикот на гестовите постепено стекнува навика да ги повторува, едно по друго, движењата кои природно ги прави истовремено; и на тој начин јазикот на гестовите за него станува аналитички метод. Метод, затоа што сукцесијата на движењата не се одвива арбитрарно и без правила; нивниот редослед го диктираат потребите и околностите во кои се наоѓаат луѓето. Разложувајќи го сопственото делување, овој човек ја разложува и својата мисла, како за себеси, така и за другите; тој анализира, и овозможува да го разберат, затоа што и самиот се разбира себеси.“

Така, откако се покажа дека феноменот на јазикот на гестовите не само што не претставува проблем, туку нуди и дополнителна поткрепа на тезата за јазикот како аналитички метод, Кондијак уште еднаш јадровито ја формулира поврзаноста помеѓу јазикот, методот и расудувањето, на следниов начин: „Сè оди во прилог на она што претходно го докажавме: имено, дека јазиците се аналитички методи; дека расудувањето се усовршува во онаа мерка во која се усовршуваат и самите тие; и дека умешноста на расудувањето, сведена на својата наједноставна форма, е само добро сочинет јазик (*une langue bien faite*)“¹². Со

¹² La logique, deuxième partie, ch. VII, vol. II, p. 409, 52 - 59

тоа, проследувањето на линијата на Кондијаковите рефлексии за јазикот, започнато на епистемолошкото рамниште со разгледувањето на феноменот на знакот, водено преку настанувањето и богатото разгранување на јазикот на гестовите, до развиените облици на јазикот на артикулираните звуци, завршува на начин кој е истовремено и консеквентно изведен од претходно кажаното, и, во извесна смисла, изненадувачки: со „јазикот на пресметувањето“. Имено, во делото *Јазикот и пресметувањето*, тргнувајќи од тезата дека „соодветно третираната наука всушност е само добро сочинет јазик“, и дека таква наука е математиката, а алгебрата е нејзиниот јазик, Кондијак си поставува за цел „да покаже како на сите науки може да им се даде онаа егзактност за која се смета дека е исклучива привилегија на математиката“⁴³. Математиката, која на дело ја покажува важноста на знаците и нивната употреба во расудувањето, во таа смисла добива улога на еден вид методолошки образец, покажувајќи ги на дело двата аспекта на аналитичкиот метод: декомпонирањето и рекомпонирањето, изразено преку формулирањето на проблемот во вид на равенка и методичкото решавање на равенките. Според тоа, методот на анализа би можел да се сфати и како проширување или транспонирање на постапките со кои се служи математиката. Дијахрониската перспектива, необичниот начин на обединување на подрачјата кои обично се третираат одвоено, постепените и незабележливи премини од една во друга област се карактеристични и за ова постхумно објавено дело на Кондијак: тоа започнува со разгледувањето на најелементарната форма на пресметување - пресметувањето на прсти, потоа ја разгледува употребата на имињата во пресметувањето, па поимот за број, потоа пресметувањето со помош на камчиња со кое Кондијак ги поврзува почетоците на алгебрата, на што се надоврзува пронаоѓањето на нумеричките знаци а потоа, во вториот дел од делото, се одвива проследувањето на сложените математички операции во кои се употребуваат броеви и букви.

ЗАВРШНИ СОГЛЕДБИ

На тој начин, завршните акорди од Кондијаковото варирање на темата на јазикот уште еднаш посведочуваат дека во специфичната структура на Кондијаковото дело проблемите кои се третираат се поврзани на сосем особен начин: како во грижливо исткаена мрежа, секој јазол е поврзан со останатите со многу испреплетени нишки, чија трага може да се следи во повеќе различни насоки. Така, проблемот на јазикот на гестовите претставува само една таква точка на вкрсту-

вање на повеќе мисловни линии кои Кондијак истовремено ги проследува, и, како што се покажа, разгледувањето на овој проблем ги фрла во игра основните претпоставки на целата Кондијакова теорија за јазикот. Оттаму, се чини сосем оправдан впечатокот дека во плејадата мислителци чии дела ги обезбедуваат неопходните теориски претпоставки за современото конституирање на философијата на јазикот како засебна философска дисциплина, Кондијак ја игра улогата на една од клучните и незаменливи фигури. Неговиот систематски настроен дух на уникатен начин го артикулира влијанието на британскиот емпиризам врз мисловната клима на континенталниот рационализам. Можеби токму тоа е еден од факторите кои придонесуваат за коегзистенцијата на хетерогените мисловни линии во Кондијаковата теорија за јазикот, чии консеквенци современиот читател, како што беше напоменато, може да ги следи во зависност од сопствената философска ориентација. Меѓутоа, било да се работи за развивање на семиолошката перспектива која доведува до широката палета на проучувањето не само на сознајните, туку и на социјалните и естетските кодови како неодминлива содржина на „животот на знаците во општеството“, било за логичко-позитивистичката перспектива според која јазикот во основа се третира како калкулус, аналитички метод доведен до крајната точка на својот развој, и во чиј дух може да се тврди дека секоја соодветно третирана наука е само добро сочинет јазик, а усовршувањето на расудувањето во нејзините рамки се сведува на усовршување на нејзиниот јазик, несомнено е дека во обата случаја повикувањето на Кондијак би било сосем легитимно и оправдано. Оттаму, многуте недостатоци кои би можеле да ѝ се припишат на Кондијаковата теорија за јазикот, која настапува со големи експликативни претензии, притоа многу повеќе потпирајќи се врз консеквентниот развој на сопствените појдовни позиции одошто на комуникација со емпирискиот материјал или идеите кои се веќе артикулирани во интелектуалниот простор, не можат да го поништат впечатокот дека оваа теорија ја поседува во себе онаа драгоценa духовна супстанца која е тајната на виталноста на мисловните комплекси. Феноменот на јазикот во неа се огледува со сета своја сложеност, животност, со проникнатоста на хетерогените елементи, во единството на логичката и естетската, интелектуалната и афективната, рецептивната и креативната компонента, така што е неизбежна помислата дека можеби навистина се работи за феномен кој го крие клучот на човечкото единство како телесен и духовен ентитет, тајната на неговата врска со себеси и со светот.

РЕФЕРЕНЦИ:

1. Bréhier, E.: *Histoire de la philosophie*, (tome II - La philosophie moderne), Paris, PUF, 1968
2. Condillac: *Oeuvres philosophiques*, Paris, PUF, 1947
3. Copleston, F.: *A history of philosophy*, vol IV (Descartes to Leibniz), Image Books, New York, 1960
4. Lefèvre, R.: *Condillac ou la joie de vivre*, Paris, Seghers, 1966
5. Lok, Džon: *Ogled o ljudskom razumu*, Beograd, Kultura, 1962
6. Malmberg, Bétil: *Signes et symboles*, Paris, Picard, 1977
7. Rivaud, A. *Histoire de la philosophie*, tome IV, Paris, PUF, 1962
8. *The Oxford companion to philosophy*, Oxford - New York, Oxford University Press, 1995
9. Windelband, V.: *Povijest filozofije*, Zagreb, Naprijed, 1988

RESUMÉ

Ana DIMISKOVSKA TRAJANOSKA

CONDILLAC: UNE THEORIE DU LANGAGE

Le but principal de l'auteur de ce texte est de tracer les lignes théoriques qui permettent de concevoir l'importance du problème du langage dans le système philosophique d'Etienne Bonnot de Condillac.

La première partie du texte est concentrée sur l'élaboration du rapport de la théorie de Condillac avec celle de Locke, concernant surtout le problème du langage. En ce contexte, deux aspects théoriques sont particulièrement accentués: 1) le traitement du phénomène du signe, et sa rôle fondamentale dans l'épistémologie sensualiste de Condillac, et 2) l'élaboration du problème du „langage de l'action“, comme une forme élémentaire de la capacité humaine de s'exprimer à l'autrui.

Dans la seconde partie du texte, on traite quelques traits caractéristiques de ce langage de l'action, comme un germe dont se développent non seulement le langage des sons articulés, mais aussi d'autres formes d'expression: la danse, la poésie, même la musique. C'est précisément dans le développement du langage de l'action que Condillac a trouvé la solution du grand problème de l'origine du langage.

La troisième partie du texte souligne l'actualité d'un autre aspect de la théorie de Condillac - la thèse du langage comme une méthode analytique. Selon Condillac, tout langage est une méthode analytique, et l'art de raisonner, considéré dans sa forme plus simple, ne représente qu'une langue bien faite; cette idée nous rappelle inévitablement aux postulats théoriques du mouvement logico-positiviste dans la logique et philosophie du langage contemporaine. Mais les analyses de Condillac du problème du signe et des diverses formes du langage de l'action partagent aussi les idées fondamentales du grand projet sémiologique du 20ème siècle. Grâce à l'actualité et la portée philosophique de ses idées, selon l'opinion de l'auteur de ce texte, Condillac doit occuper une place très remarquable dans l'histoire de la philosophie du langage.